

СТРАТЕГІЧНИЙ ПРОГНОЗ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Ржевська Н. Ф.

*доктор політичних наук, доцент, професор кафедри міжнародної інформації
Національний авіаційний університет*

Підґрунтям зацікавленості прогнозом завжди виступають вагомі мотиви, в першу чергу – масштабного характеру. Наявність стратегічних прогнозів означає можливість отримати передбачення ходу розвитку політичних подій міжнародного масштабу. Політичні й державні діячі активних держав-учасниць світової політики зацікавлені в постійному й адекватному концептуальному забезпеченні своїх стратегій на міжнародній арені, в чому їм сприяють стратегічні прогнози.

В качестве основания заинтересованности прогнозом всегда выступают веские мотивы, в первую очередь – масштабные. Наличие стратегических прогнозов обозначает возможность получить предвидение хода развития политических событий международного масштаба. Политические и государственные деятели активных государств, участвующих в мировой политике заинтересованы в постоянном и адекватном концептуальном обеспечении своих стратегий на международной арене. Именно этому содействуют стратегические прогнозы.

Strong reasons, first of all, scale ones, are always the main to show the great interest in terms of prognosis. Strategic prognosis gives a chance to get the clue for understanding and predicting some political events on the international arena. Statesmen of the active countries that are taking part in the international politics, are interested in steady and appropriate conceptual ensuring of their strategies on the international arena. Strategic prognosis is the key to success in this case.

Ключові слова: стратегічний прогноз, зовнішня політика, ефективність стратегічного прогнозування

Прогнозування міжнародних відносин, до якого пропонуємо віднести прогнозування стратегічне, є найскладнішим різновидом гуманітарного прогнозування. Динаміка сучасних глобальних, а отже – субконтентальних і субрегіональних змін є настільки стрімкою, масштабною й глибокою, що може слугувати вагомим підґрунтям того, щоб говорити про ущільнення й стиснення сучасного геополітичного простору. Подібна ситуація, у свою чергу, створює нову проблему: наш розум відчуває наростаючу потребу реальної оцінки віртуальної картини майбутньої світобудови й майбутнього світопорядку.

Обґрунтовуючи багатовимірні характеристики прогнозування зовнішньої політики держави ми звертаємося до праць К. Волта, Р. Даллека, Ф. Зелікова, П. Кенеді, Р. Кеохейна, Г. Кіссінджера, Ч. Краутхаммера, Дж. Маккорміка, Дж. Міршеймера, Г. Моргентау, Дж. Ная, М. Олбрайт, К. Райс, Д. Розенау, Дж. Фрідмана, В. Анікіна, Р. Арзумяна, І. Бестужева-Лади, А. Богатурова, К. Боришполець, К. Гаджієва, Д. Гвішіані, С. Гріняєва, О. Дегтярьова, Ю. Курносова, В. Лі, Н. Нарочницької, О. Панаріна, К. Сімонова, А. Уткіна, теоретиків і практиків вітчизняної аналітики: І. Бутовської, В. Горбатенка, Ю. Кальниша, О. Литвиненка, Б. Парохонського, С. Телешуна, В. Фесенка, В. Чалого.

Мета статті – визначити місце та роль стратегічного прогнозу в концептуальному забезпеченні зовнішньополітичного курсу держави.

Ми керуємося тим, що в якості підґрунтя зацікавленості прогнозом завжди виступають вагомі мотиви, в першу чергу – масштабного характеру [1]. Практика ж управління зовнішньополітичними процесами підтверджує: чим вищий рівень прогнозування, тим ефективнішим і результативнішим є планування й управління. Для органів вищого політичного керівництва наявність стратегічних прогнозів означає можливість отримати передбачення ходу розвитку політичних подій міжнародного масштабу.

Проблеми майбутнього, закономірно, посідають усе більш важливе місце в політиці, економіці, ідеології та праві. Одна з найхарактерніших ознак нашого часу полягає в тому, що вперше робиться спроба безпосередньо вирішити питання майбутнього людства як єдиного цілого, що стає можливим завдяки міжнародній взаємодії. Проте майбутньому ще не приділено належної уваги в зовнішньополітичних концепціях держав і просто – в політичному мисленні. Фахівці констатують: «у держав відсутнє розуміння розвитку майбутнього» [2, с. 102], а відповідно, не маючи необхідної уваги про майбутнє, складно приймати активну участь у його формуванні. Саме це потребує значної уваги до теорії й практики прогнозування в сфері зовнішньої політики.

Прогнозування необхідне для того, щоб зробити політику стабільною й послідовною, а отже – ефективною. Політика з чітко означеними цілями, яка послідовно здійснюється за наявності інших рівних умов, має більш значний вплив на міжнародні відносини, ніж політика прагматична, яка не має чіткої перспективи і прямує від одної перспективи до іншої [3, с. 43–44, 51].

Проблематика прогнозних досліджень у міжнародних відносинах протягом останніх років набуває особливої значимості. У світі зростає ступінь нестабільності й тенденції до її зниження, на жаль, не спостерігається, а навпаки – зростають. Вироблення механізмів і засобів, які дозволяють прогнозувати кризові ситуації та потенційні конфлікти, стає життєво важливою проблемою для політиків з міжнародного експертного співтовариства.

Наука про політику ґрунтується на тому, що кожна концептуальна ідея, покладена в основу діяльності влади, має певні наслідки для держави і суспільства, а діяльність глобальних акторів міжнародної системи на світових і регіональних просторах суттєво доповнює свою результативність впливом на дво- і багатосторонні відносини, рівень їх стабільності чи кризовості, політико-правове і нормативне забезпечення можливостей міжнародних організацій приймати й реалізовувати загальнозначущі рішення. Відтак, національні політичні й державні діячі активних держав-учасниць світової політики зацікавлені в постійному й адекватному концептуальному забезпеченні своїх стратегій на міжнародній арені. З цієї метою використовують потенціал аналітичних інституцій, зокрема, «мозкових центрів», співробітники яких на постійних засадах досліджують реальні події в своїх країнах і за кордоном, маючи на меті визначити загальні обриси і напрями політики, наповнюючи її й політиків певними ідеями.

«Як усі складні типи політичної й соціальної активності стратегічне прогнозування має подвійну природу. Мова йде не про біполярність, яка передбачає існування двох протилежностей, а про подвійність – наявність об'єктивної й суб'єктивної частини» [4, с.4]. Об'єктивна включає елементи, що є невід'ємними атрибутами, завдяки яким стратегічний прогноз може розрізнятися за масштабами, як регіональний або глобальний та за галуззю дослідження (бізнес, військова, політична сфера). У всіх випадках об'єктивні моменти присутні й не можуть бути прогнозовані. Суб'єктивна природа стратегічного прогнозування містить у собі унікальні елементи, саме ті, які роблять прогнозний продукт самобутнім. До них можна віднести особовий склад експертів, які здійснюють дослідження, загальний контекст, у межах якого проводяться ці дослідження, специфічні риси регіону, вимоги конкретного замовника та інше. Об'єктивна й суб'єктивна складова взаємодіють між собою, а результатом цієї взаємодії є неперервні зміни обох іпостасей стратегічного прогнозу.

Стратегічний прогноз потребує всебічної й цілісної оцінки явища, підпорядкування й узгодження процесів, які протікають на кількох рівнях і площинах. Ми наполягаємо на тому, що особливістю стратегічного прогнозування є те, що йому необхідно доводити й обґрунтовувати перед політичним істеблшментом свою потрібність і необхідність нині й саме в даний момент, урахуовуючи, що показати могутність і правдивість своїх прогнозів він зможе лише в майбутньому. Це означає, що стратегічне прогнозування потребує присутності на політичній арені не лише політичного, а й державного діяча, який міг би дивитися за горизонт своєї особистої кар'єри. У свою чергу, аналітики з корпорації «REND» стверджують, що поява таких політиків у XXI столітті є досить поодиноким, що й змушує розробляти підходи, які б дозволили стратегічному прогнозуванню розвиватися й за відсутності таких особистостей [4, с.9].

Наприклад, в межах американського розвідувального співтовариства завдання стратегічного прогнозування виконує спеціально сформована при Раді з національної розвідки «Група стратегічного майбутнього». Завданням групи є не просто демонстрація відповідної активності, а й формування культури стратегічного прогнозування в розвідувальному співтоваристві США.

Зовнішня політика, представлена як певний процес і явище розробки, прийняття і практичної реалізації владними структурами інтересів тієї чи іншої держави на міжнародній арені. Його невід'ємною складовою завжди залишатиметься забезпечення стратегічними прогнозами національної безпекової стратегії, відповідних власних безпекових інтересів і цілей із урахуванням позицій союзників та існуючих і потенційних викликів і загроз.

Оскільки розробка, прийняття і реалізація політичних рішень різних рівнів, переважно, відбувається в рамках усталених і публічно проголошених норм та відомих обставин, ми вважаємо, що зовнішня політика є насамперед прерогативою історико-політологічних досліджень, а стратегічне прогнозування можна розглядати як концентроване зусилля, спрямоване на виявлення та дослідження ключових властивостей саме альтернативних версій зовнішньополітичного курсу держави.

Такий підхід оцінювання стратегічного прогнозування стає вирішальним у критичних ситуаціях для певної держави чи міжнародних відносин і міжнародної системи в цілому. Йдеться не тільки про виявлення і подання певних зовнішньополітичних цілей та особливостей відповідної діяльності, а також – про мотивації сил, які їх визначають і здійснюють, про оцінювання причиново-наслідкових зв'язків між цілями і мотивами, з одного боку, та ефективності зовнішньополітичної дії, з іншого.

Наступною, дуже важливою за значенням функцією стратегічного прогнозування, вважають ідентифікацію й чітке представлення нових цілей, які ставить перед собою держава чи міжнародна організація, або ж включення поправок у старі цілі та модифікацію, здійснюваних у зовнішньому світі дій.

І, нарешті, стратегічне прогнозування кожного разу сприяє ефективному порівнянню і співставленню механізмів досягнення стратегічних цілей із використанням альтернативних підходів на засадах остаточного цілісного вибору з кількох версій.

Окрім того, стратегічне прогнозування у своїй глибинній сутності та оригінальності найпростіше пізнається саме через постановку ключових питань, на які під час дослідження шукає відповіді прогнозіст. У цьому випадку найбільш відповідною є вже зазначена вище точка зору Р. Куглера, яку ми доповнюємо суттєвим авторським міркуванням – обов'язково враховувати особливості світосприйняття представника конкретної держави, яка досить тривалий час переживає складний і критичний перехідний етап становлення й розвитку зовнішньої політики та пошуку механізмів її прогнозування [5].

У цьому сенсі, першим завданням, традиційно, завжди виступає й має виступати чітко й максимально відповідне вимогам та потребам суспільства визначення цілей, яких необхідно досягнути завдяки провадженню певного зовнішньополітичного курсу, а також причини вибору саме такої стратегічної парадигми.

Далі, відповідно ступеню значимості, слідує з'ясування причин вибору того чи іншого пріоритетного набору механізмів досягнення вже попередньо окреслених цілей, потрібних для цього ресурсів та їх загальної вартості для держави, суспільства й громадян.

Третім завданням є обґрунтування підстав для існування та появи довіри до запропонованих механізмів реалізації розроблених і проголошених цілей на засадах верховенства демократичних норм, прав людини, національних інтересів тощо.

Четверте – це з'ясування й аргументація потенційних наслідків здійснюваної зовнішньої політики, реалізації намірів і т.ін.

П'яте – аргументоване цілісне визначення меж ефективності обраного зовнішньополітичного курсу та представлення політикам і суспільству тих цілей і механізмів, застосування яких може стати помилковим і навіть руйнівним.

Шосте – повторна спроба оцінити зв'язок між затратами на реалізацію поставлених цілей та їх ефективністю, включно з пропозицією відмовитися від другорядних завдань та сконцентрувати ресурси і можливості на досягненні головного.

Сьоме – виявлення ризиків для національних інтересів унаслідок потенційного провалу обраних механізмів чи помилковості у поданні базових і другорядних цілей.

Восьме – обов'язкове врахування можливості згубного впливу реалізації однієї із визначених цілей на досягнення цілей в інших сферах життєдіяльності держави і суспільства.

Дев'яте – максимально цілісний підхід до презентації цілей і засобів їх реалізації з концентрацією особливої уваги на тих аспектах, які є найбільш перспективними.

Десяте – співставлення задля порівняння й пошуку додаткових шляхів підвищення ефективності обраної чи пропонованої політики, власних проектів із уже існуючими

Одинадцяте – таке ж, як і на попередньому етапі, порівняння вартості чи витратності пропонованого певним дослідником зовнішньополітичного курсу з вартістю і витратністю тієї міжнародної політики, що вже проводилася державою або ж пропонується іншими науковими школами, «мозковими центрами» чи окремими вченими.

Дванадцяте – концентрація аналітичних зусиль на пошуках варіативних сценаріїв у випадку неможливості досягнення поставлених цілей тими політичними силами, які перебувають при владі, а також доведеної низькій вірогідності їх заміни в органах державного управління «більш відповідними» партіями і діячами.

Тринадцяте – представлення цілісної картини стану й перспектив із урахуванням усіх елементів стратегічного прогнозу, представлених вище, з метою розробки остаточної версії положень, висновків і рекомендацій.

Слушно зауважити, що стратегічний прогноз вирізняється серед домінуючих суб'єктивістських шляхів представлення альтернатив варіантам державної політики більшою практичністю, гнучкістю і ситуативністю, адресністю, концентрацією на прийнятті рішень зовнішньополітичного характеру й механізмах їх реалізації замість «пошуку істини», деталізацією політичних кроків і процедур, представленням надмірної кількості питань для

розгляду, виділенням складності та концентрованим наданням наукового статусу об'єкту дослідження, яким є політика.

Обов'язковим атрибутом ефективності стратегічного прогнозу, з нашої точки зору, є мінімальна політична заангажованість дослідника. Прогностична робота в рамках виконання заздалегідь представленої жорсткої схеми «цілі – механізми їх досягнення», зазвичай, веде до мінімальної і короткотривалої ефективності, а часто – до прямого обману суспільства авторитетом науки чи науковця. Обов'язковим є паралельне застосування системного підходу й стратегічного аналізу, які у конкретного випадку вибору об'єкта і предмета дослідження будемо розглядати не окремо, а як складову стратегічного прогнозування.

Досвід концептуального забезпечення зовнішньої політики США провідними науково-дослідницькими центрами цієї держав засвідчує, що відмова владних інститутів чи політичних партій Америки від застосування представлених незалежними науковцями рекомендацій може призвести до руйнівних наслідків. Те ж саме можемо стверджувати про відносно низьку ефективність стратегічного прогнозу, спрямованого на внесення поправок до окремих елементів запланованого і впроваджуваного діючою адміністрацією Сполучених Штатів зовнішньополітичного курсу. Річ у тім, що традиційно реалізація публічно проголошеної президентом і його урядовим кабінетом програми дій і визначених у ній цілей, з ідеологічних і рейтингових міркувань мало залежить від оригінальної інтерпретації науковців та експертів.

Ефективне політичне прогнозування можливе лише за умови постійного коригування прогнозів з урахуванням найновішої інформації. Прогнозування не можна розглядати як безумовну констатацію, що характеризується дієсловами «буде», «станеться». Воно має слугувати в якості умовної, інструментальної діяльності, що вкладається у формулу: «Може бути або станеться за певних умов». Такий підхід, що знайшов відображення у працях В. Базарова-Руднева, Б. де Жувенеля, Д. Белла, І. Бестужева-Лади, ряду інших футурологів, на сьогодні викристалізувався у концепцію «технологічного прогнозування» і є альтернативою спрощеним передбаченням, що виступають під іменем прогнозування й намагаються, як правило, дати відповіді на запитання: «Хто переможе на виборах?», «Яким буде курс долара?», «Хто стане президентом?» тощо [6, с.37].

Таким чином, прогнозист у галузі політики «виступає в ролі технолога, який показує, за яких саме умов і за допомогою яких засобів може бути досягнутий той чи інший стан бажаного майбутнього» [7], а стратегічний прогноз створює умови цілісному підходу при постановці наукової проблеми та її розв'язанні, поєднує в собі теоретичні, концептуальні й прикладні цілі та завдання, дає можливість вийти на точні положення, узагальнення і висновки шляхом перевірки вже після його втілення в конкретних зовнішньополітичних діях.

Література

1. Нэсбит Дж., Эбурдин П. Что нас ждет в 90-е годы. Мегатенденции. Год 2000 / Дж. Нэсбит, П. Эбурдин. – М.: Республика, 1992. – 416 с.
2. Kugler R.L. Policy Analysis In National Security Affairs: New Methods for a New Era / R. L. Kugler. – Washington, DC: National Defense University Press, 2006. – 639 p.
3. Лукашук И.И. Внешняя политика России и международное право / И.И. Лукашук. – М., 1997. – 54 с.
4. Гриняев С. Стратегический анализ и планирование в США на современном этапе: точка зрения экспертов REND. Аналитический доклад / С. Гриняев, Р. Арзумян. – М.: Центр стратегических оценок и прогнозов, 2012. – 28 с.
5. Kugler R.L. Policy Analysis In National Security Affairs: New Methods for a New Era / R. L. Kugler. – Washington, DC: National Defense University Press, 2006. – 639 p.
6. Бестужев-Лада И.В. Методика долгосрочного упреждающего анализа данных в технологическом прогнозировании / И.В. Бестужев-Лада // Социологические исследования. – 2000. - №1. – С.37-41.
7. Горбатенко В.П. «Аналіз майбутнього» та його роль в управлінні соціально-політичними процесами / В.П. Горбатенко // Політичний менеджмент. 2006. - №2 (17). – Режим доступу <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&c=219>